

Kiss Róbert Károly

## GONDOLATOK ÉS TETTEK A REVÍZIÓ JEGYÉBEN A SZEGEDI EGYETEMEN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

### KIÜZETÉS A KOLOZSVÁRI „ÓSHAZÁBÓL”

Az első világháborút követő időszak a Kárpát-medencében élő magyar lakosság egészére tragikus végjátékot tartogatott. A fegyverszüneti megállapodások, majd a trianoni diktátum gyászba borította az egész nemzetet és kihatással lett egy egész korszak politikai gondolkodására. Nem lehet csodálkozni azon, hogy ez a letargia és megtörtség, majd később a béke revízióját követelő közhangulat hatványozottan volt érezhető egy olyan szellemi közegben, amely a békediktátum által megindított tragikus eseményeknek közvetlenül is elszenvedője volt. A Ferencz József Tudományegyetem – részben az 1581-ben Báthory István által alapított egyetem még működő intézeteinek részvételével – 1872-ben négy karral kezdi meg működését Kolozsváron.<sup>1</sup> Az I. világháború az egyetem történetének is nehéz és vészterhes időszaka volt. A működés szempontjából legfontosabb személyzet és tanári kar kivételével szinte minden egyetemi polgár katonai szolgálatra lett besorozva. Az egyetemi létesítmények hallgatók helyett sebesültekkel teltek meg. A háború végének közeledtével az egyetem helyzete egyre tarthatatlanabbá válik. A november 3-i fegyverszüneti megállapodás után az egyetemi tanács egy emlékiratot bocsát ki, amelynek címzettje a nyugati országok egyetemei voltak. Az emlékirat célja az volt, hogy megértesse „Magyarország történelmi hivatását, a felekezetekkel és nemzetiségekkel, elsősorban a románokkal szemben mindenkor mérsékelt magatartását, melynél fogva a nemzetiségek kulturáját nemcsak nem gátolta, hanem elő is segítette. Hivatkozott az országnak minden más államot felülmúló páratlanul kedvező földrajzi és gazdasági egységére.” November 16-án azonban a kolozsvári román nemzeti tanács elhatározza a román királysághoz való csatlakozást, december 1-jén pedig a gyulafehérvári román nemzeti gyűlés kimondta elszakadását Magyarországtól és egyesült Romániával. Ezzel a Ferencz József Tudományegyetem kolozsvári időszakának végjátéka kezdetét veszi.<sup>2</sup> A román katonai alakulatok 1918. december 24-én vonulnak be Kolozsvárra. Ezt követően a város irányítását a román forradalmi kormányzótanács (Consiliu Dirigent) vette át. Bár a tanács kifejezett vezérével „az igazgatás legdemokratikusabb, legszabadelvűbb módon az igazságosság és a vallásosság jegyében” való gyakorlása volt, nem kellett sokat várni az egyetem előjáróinak koncepciós perekkel való zaklatására. 1918. december 31-én

<sup>1</sup> Márki Sándor: M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem története 1872-1922 Szeged, 1922. 32-37.

<sup>2</sup> A Ferencz József Tudományegyetem az 1940-es határrevízió után formálisan visszaköltözik ugyan Kolozsvárra, de a 1944-ben ismétleten és ezúttal végleg beszünteti működését.

a rektort szuronyok között vezetik végig a főutcán, 1919. január 15-én pedig mond-  
vacsinált ürüggyel a tanári kar egy részét túsul ejtik. Január 24-én diáktüntetés tör  
ki, követelvé az egyetem zavartalan működésének és szuverenitásának biztosítását,  
amelyet a hatóságok vérbe fojtanak. Márciusban a helyi prefektus arra kötelezi a tan-  
és segédzsemyezetet, hogy a román államhoz való hűségüket esküvel pecsételjék meg.  
A rektor 1919. május 12-én küldi át a prefektushoz a nyilatkozatot, melyben minden  
tanár visszautasítja a hűségeskü letételét.<sup>3</sup> Két nappal később a prefektus karhatalom-  
mal vetette körül az egyetemet és távozásra szólította fel a tanárokat, akik fegyveres  
konfliktustól tartva „lehajtott fővel, a legkisebb morgás és minden ellenállás nélkül  
távoztak”. Másnap a román hatóság leltárba vette az egyetem vagyonát.<sup>4</sup>

Ilyen körülmények között ér véget Kolozsvárott a nagy múltú egyetem működése.  
A fentebb citált történeti előzmények alapján válik érthetővé, milyen mélyen fog a  
későbbiekben a száműzött egyetem mindennapjaiban feltűnni, előtörni a revízió szel-  
leme.

## AZ ÚJRAKEZDÉS

A vagyonát és hallgatóit veszített tanári kar a „kincses városból” való száműzetést  
követően átmenetileg új otthont talál Budapesten, a másik száműzött pozsonyi egyetem-  
mel egy intézményben, a tanítóképzés központjaként működő Paedagogium épületébe.

Az a korabeli viszonyok között, az állami kultúrpolitika irányultságát ismerve  
tudvalevő volt, hogy a menekült egyetem nem maradhat Budapesten.<sup>5</sup> Több szem-  
pontot mérlegelve és Szeged város közvéleményének hívó szavára a Ferencz József  
Tudományegyetem tanári kara a dél-alföldi városban talált végső menedéket. Az egye-  
tem mindazonáltal ideiglenesnek tekintette a szegedi állomáshelyet és távlati célként  
az Erdélybe való visszaköltözés lebegett a tanári kar szeme előtt. 1940. októberében,

<sup>3</sup> Hiába hivatkozott a tanács a hágai konvenciókra, valamint arra, hogy a béketárgyalások még  
nem fejezték be működésüket és nem döntöttek területi kérdésekben, ebből kifolyólag nem  
követelhetnek hűségesküt a román királynak. A Matematika és Természettudományi Kar az  
így indokolja döntését: „Minthogy a Kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem nemcsak  
az alapításáról szóló 1872. évi XIX. magyar állami törvényeknek, hanem immár közel 50 éves  
múltjának tanúsága szerint is a magyar állam egyeteme, s e jellegét a magyar állam nemzetközi-  
leg is elismert souverainitásánál fogva szükségképpen mindaddig megtartja, míg annak állami  
hovatartozása felől az egyedül illetékes magyar állam valamely megfelelő jogi tény által nem  
rendelkezik...” „Mindezeknél fogva a Kolozsvári Tudományegyetem Math. és Természet-  
tudományi Kara a nagyszebeni román kormányzótanács iratából kivilágoló azt az álláspontot,  
mintha a kolozsvári egyetem a román állam egyeteme volna, mintha az egyetem és annak alkal-  
mazottjai (tanárai) felett a román állam akár a nagyszebeni kormányzótanács, akár mások útján  
rendelkeznék, jogszerűnek nem ismeri el...” Vincze Gábor: A száműzött egyetem. A Ferencz  
József Tudományegyetem sorsa Kolozsvártól Szegedig (1919-1921) Szeged 2006. 138-139.

<sup>4</sup> Márki Sándor: i. m. 97-128.

<sup>5</sup> Klebelsberg tudatosan óvakodott a főváros „közintézményekkel való teletömésétől”, tuda-  
tos városépítő politikájába azonban beleilleszkedett a vidéki városok fejlesztése, hogy felráz-  
za őket a „nepotizmus karjaiban lévő tespedtségéből”. Ennek kiváló eszköze volt a felsőfokú  
oktatás vidéki városokba helyezése. Huszti József: Gróf Klebelsberg Kuno életműve. Buda-  
pest 1942. 208.

amikor a visszacsatolt Észak-Erdélybe, úgymond hazaköltözik a Ferenc József Tudományegyetem, Pálffy József polgármester az alábbi szavakkal búcsúzik az egyetemről: „Amikor az otthonából kiűzött és kebelünkre emelt Ferencz József Tudományegyetem Szegedre jött, mindenki tudta, hogy az egyetem itteni letelepülése csak ideiglenes, mert egy pillanatra sem adtuk fel a reményt, hogy a magyar igazság győzni fog, hogy a vak gyűlölet és a félrevezetés folytán ránk erőszakolt természetellenes országhatárok előbb, vagy utóbb leomlanak és visszatérnek az isteni és emberi jog szerint egyedül csak minket illető országhatárok.”<sup>6</sup>

Az 1920-as évek a szegedi egyetem számára meglehetősen nyomorúságos körülmények között teltek. A nehézkes elhelyezési problémák, a mindennapi fizetési gondok miatt az egyetem egyik napról a másikra működött. A helyzet valamikor az 1925/26-os tanévben változik, amikor a város, a kormányzat és a csanádi püspökség összefogásával lendületet vesznek az egyetemi építkezések. A növekvő kormányzati költségvetésnek, valamint a Rockefeller és Rothermere alapítványoknak köszönhetően mindennapi működése biztosítottá vált. Ennek a prosperáló szakasznak 1931-től érezhetően vet véget a világgazdasági válság.<sup>7</sup>

## AZ EGYETEMI GONDOLKODÁS ÉS KÖZHANGULAT ALAKULÁSA 1921-TŐL AZ 1930-AS ÉVEK VÉGÉIG

Az egyetemen uralkodó közhangulatban a kezdetektől jellemző volt a visszafogott, mégis határozott revíziós törekvés. Ahogyan az országos politikában, úgy az egyetem életében is érezhető, hogy az 1920-as évek elején még nem fejtenek ki erőteljes revíziós propagandát, bár számos olyan megnyilvánulás, döntés születik és hangzik el, amely világossá teszi a tanári kar viszonyulását az adott problémához.<sup>8</sup>

Tóth Károly 1926-os évnyitó ünnepségen elmondott beszédében „nemzetünk életének ezen szomorú napjaiban” hangsúlyozza a tehetségnek és a tudásnak a nemzet felemelkedésében játszott szerepének fontosságát.<sup>9</sup> Ezen gondolatok nyomatékosit-

<sup>6</sup> Beszámoló a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetem 1940/41. évi működéséről. Kolozsvár 1942. 80.

<sup>7</sup> A vidéki egyetemek helyzete a válság kirobbanásakor megrendült. A képviselőházban vita folyt ezek megszüntetéséről. Végül Klebelsberg és Bethlen nyomására az intézmények megmaradtak ugyan, de súlyos árat kellett fizetniük az életben maradásért. 1931/32-es tanévben tizenegy tanszék működését kellett felfüggeszteni, vagy megszüntetni. A takarékoság jegyében meg kellett hosszabbítani a téli szünetet, a bérjellegű kifizetések akadoztak. Vö. Kiss Róbert Károly: A Ferencz József Tudományegyetem története az 1930-as évek elején. In.: „Mert annyit érek én, amennyit ér a szó” Szerk. Olasz Sándor, Zelena András 199-203.

<sup>8</sup> A Bethlen-kormány az 1921-ben beiktatott békeszerződést követően korlátozza a nemzetközi elvárásoknak megfelelően a revíziós propagandát. A helyzet 1927 folyamán változik, részben hazánk agyagi megerősödésének és külpolitikai tekintélyének, kapcsolatrendszerének helyreállításának, részben pedig a szegedi egyetem életére is nagy hatást gyakorló Harold Sydney Harmsworth, azaz Lord Rothermere (lásd alább) diplomáciai tevékenységének köszönhetően. Vö. Zeidler Miklós: Revíziós tervek és irredenta kultusz. In. Magyar jobboldali hagyomány 1900-1948. Szerk. Romsics Ignác. Budapest 2009. 484-485.

<sup>9</sup> Ferencz József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek. (1926. IX. 26.) Csongrád Megyei Levéltár (a továbbiakban: CSML) VIII. 1. 1. doboz

ják, hogy az 1930-as évek végéig alapvetően meghatározó az a klebelsbergi koncepció, amely az irredentizmus hangoztatása helyett sokkal inkább a kultúra, a tudomány eszközeivel és intézményrendszerének kiépítésével próbálja erős alapokra helyezni az országot. A fegyveres leszerelés következtében Klebelsberg tisztában volt, hogy a kultúra lehet azon fegyver, mellyel a horizontális terjeszkedés helyett a szellemi lét magasabb szféráiba lehet vezérelni az egész magyar társadalmat, minek köszönhetően a külső kényszerektől sanyargatott ország képes lehet belsőleg megerősödni.<sup>10</sup>

Az egyetem történetének fontos állomása 1926. október 5., amikor az egyetemi építkezések megkezdését szimbolizálandó, ünnepélyes keretek között teszik le az első újonnan épített egyetemi épület, a Gyermekklinika alapkövét.<sup>11</sup> A kormányzó jelenlétében ugyancsak Tóth Károly rektor szavai tesznek tanúbizonyságot az egyetem identitáskeresésére. A rektor alábbi beszéddel tiszteleg a nevezetes esemény előtt: „Micsoda csodálatos, micsoda sajátos ünnep ez a mai! Vajjon az elmúlásnak és temetésnek találkozója ez? A koporsó feletti gyász és a bölcső fölötti öröm napja ez? Nem az! A mai nap egy új frigykötésnek az ünnepe. A tűzhelyét, otthonát, mindenét elvesztett Egyetem a mai napon új frigyre lép. És valamiképpen a második frigyét tartó hitvesnek, nekünk is felszakad most a szívünk mélyéből – félve, reszketve a kérdés: Erdélynek lelke mit érez most vajjon? Én tudom mit érez. Itt suttogják a Tiszának előttünk folyó habjai, a Szamosnak, Marosnak vízceppjei, székelyeknek, erdélyi magyaroknak könnyei. Azt suttogják a habok nekünk, kolozsvári egyetemnek: Te csak élj tovább, neveld a haza gyermekeit tovább hitben, tudományban, hazafiságban. És még azt is suttogják a habok csendesen lassan, hogy ne hallja senki más: Kolozsvár üzeni: Ne felejtsetek el engem!”<sup>12</sup> Ezekből a szívbemarkoló mondatokból kitűnik, hogy az építkezésekkel egy új korszak kezdődik az egyetem életében és talán lezárul véglegesen egy másik, Kolozsvárhoz kötődő.<sup>13</sup>

A műveltségalapú nemzeti megújulás zászlóra tűzése mellett azért érezhető volt a határon túli területek és lakosságuk iránt érzett szolidaritás. Ez a gondolat leginkább Erdély és Kolozsvár viszonylatában volt erőteljes. Tetten érhető mindez a határon túlra került területek magyar hallgatóinak tandíj- és szociális kezdeményekkel való segélyezése, valamint a határon túli lakossággal fenntartott kapcsolat szorosságán. Tetten érhető volt azonban abban a fegyelmi eljárásban is, amelyet a francia tanszék vezetőjét Karl Lajost ellen indítottak. Ebben az eljárásban terhére rótták fel, hogy akkor folyamodott tanári állásért a román hatóságokhoz, amikor erre sem az egyetem vezetőségétől, sem a magyar kultusztárcától felhatalmazása nem volt.<sup>14</sup> Maga Márki

<sup>10</sup> Huszti József i. m. 106-107.

<sup>11</sup> Ezt az eseményt a történeti hagyomány egyébként az egész egyetem alapkövetételeként aposztrofálja.

<sup>12</sup> A szegedi m. kir. Ferencz József Tudományegyetem beszámolója 1922-23 – 1926-27. Szeged 1929. 114-115.

<sup>13</sup> Azért a kolozsvári identitást később sem felejtí a tanári kar jelentős része. 1929-ben Dézsi Lajos rektori beszámolója hasonló patetikával fogalmaz: „Az otthon elvesztése nem múlt csapás, nem kiheverhető veszteség. Nagyobb, mint az Aenas vihara! Ez az, amit a német oly találóan fejez ki a »Heimweh« szóval. Nem honvágy ez, százsorta több annál: otthonfájlalás.” A szegedi m. kir. Ferencz József Tudományegyetem beszámolója. 1929/30. Szeged 1931. 6.

<sup>14</sup> A szegedi Ferencz József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek. VIII. rendes ülés (1926. IV. 26.) CSML VIII. 1. 2. doboz

Sándor beszámol arról, hogy amikor már küszöbön állt az egyetem román hatóságok általi átvétele Karl azt nyilatkozta, hogy nem kell félni a változástól „mikor csak az a kérdés, hogy innen, vagy onnan kapják-e a fizetésüket”. Ugyancsak Márki számolt be arról, hogy sokáig hezitált a hűségeskü letételével kapcsolatban. Mindezt az egyetemi tanács a „Ferencz József Tudományegyetem tanáira nézve a magyar állampolgári becsület és a magyar köztisztviselői hűség követelményeibe ütközőnek” találta, így hivatalosan kényszernyugdíjazását kezdeményezte a kultusztárca.<sup>15</sup>

Gelei József dékán a sepsiszentgyörgyi Erdélyi Székely Múzeum fennállásának 50. évfordulójának megemlékező ünnepségéről hazatérve beszámol azon örvendetes tapasztalatáról, mely szerint „az erdélyi magyarság, s legelsősorban azok között is a székelyek napról-napra növekvő bátorsággal lépnek fel az oláhosító törekvésekkel szemben”.<sup>16</sup>

1926-ban mozgalom indul osztrák főiskolákon és egyetemeken Ausztria Németországhoz való csatlakozása érdekében. A szegedi egyetemi tanács emlékiratban támogatja a kezdeményezést. Az irat tükrözi a tanács abbéli meggyőződését, hogy azoknak az államoknak, akik „ezeréves állami kötelekeket” szakítottak szét a nemzetiségi önrendelkezési elvre hivatkozva, nincs joguk megakadályozni, hogy „eme két állam népe, amelynek fiai egy nemzet fiainak érzik magukat és amelyeknél az összetartozás érzetét a közös történelmi múlt emlékei is erősítik” ugyanezen elvek alapján most egyesüljenek. Ugyanebben a nyilatkozatban azonban a tanács arra is felhívja a figyelmet, hogy Közép-Kelet Európa népeinek problémája még megoldatlan és veszélyeztetik a békét. Ausztria esetében éppen a nyugat-magyarországi területek kérdésének rendezését sürgeti.<sup>17</sup>

A szegedi egyetem jog- és államtudományi kara 1929 májusában avatta doktorává a revíziós törekvések angol támogatóját, Lord Rothermere-t. Egyértelmű, hogy a lord azon külpolitikai tevékenységének köszönhetően kapta meg a címet, amelyet Magyarországgal kapcsolatban fejtett ki. Menyhárt Gáspár jogi kari dékán üdvözlő beszédében emlékezteti hallgatóságára arra, hogy a lord volt az, aki ráirányította világ figyelmét arra a „vért és könnyeket fakasztó igazságtalanságra, amelyet a magyar nemzet a békeszerződésnek csúfolt trianoni dictatummal a világ hatalmasai elkövettek, máspedig, hogy a felismert igazság erejével az elkövetett igazságtalanság jóvátételének szükségességét hirdesse és elismertesse és ezzel a világ békéjének útját egyengesse.” Pollner Ödön prorektor beszédében panasszal teli hangon ecseteli, hogy Magyarországon éppen azok követték el ezt a gyalázatos bűnt és lökték oda a „barbár országok karmaiba”, akiket korábban Magyarország védett a barbarizmussal szemben. Mert, ahogyan fogalmaz: „Ha volt a világnak megszentelt államterülete, megszentelve egy nemzet vérhullásával, megszentelve ezeréves történelemmel, hagyományokkal, megszentelve lakóinak közös verejtékével és reményeivel, akkor ez bizonyára a régi Magyarországé volt. Ezt a területet szétdarabolni valóságos szentségtörés volt.” Beszédében kitért a magyarság által befogadott népekre, akik hallgatván a felbujtók szavára hittek abban, hogy Magyarország területét eddig sosem volt országok területéhez csatolhatják. A trianoni békére utalva kifejti, hogy a perben, amit a győztesek ültek

<sup>15</sup> Vincze Gábor i. m. 114-115.

<sup>16</sup> A szegedi Ferencz József Tudományegyetem Rektori hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv VII. rendkívüli ülés. (1929. IX. 25) CSML VIII. 1. 2. doboz

<sup>17</sup> A szegedi Ferencz József Tudományegyetem Rektori hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv VI. rendes ülés (1926. II. 24.) CSML VIII. 1. 2. doboz

rajtunk, hazánk testét megcsonkították, „csak törzsét és fejét hagyva meg”. Az ilyen megcsonkított test, „ha el nem vérzik megélhet ugyan, de nem mozoghat és nem se-  
gíthet magán, csak kiabálhat, panaszkozhat.” Végül köszönetet mond a lordnak, aki  
ebbe az állapotba bele nem nyugodhat és törekszik a Magyarországon esett igazságtal-  
anság jóvátételét a nemzetközi diplomácia területén kieszközölni.<sup>18</sup>

Történetek persze olyan döntések is, amelyek mintha a revíziós hagyományok ellen  
hatnának.<sup>19</sup> 1936 februárjában például egy tanácsülésen belül üdvözlik táviratban egy  
wilnoi (vilniusi) tanár ama kijelentését, amelyben közös lengyel-magyar határt köve-  
tel, valamint népszavazást „tót földön”, miközben elutasítják a Délvidéki Egyetemi és  
Főiskolai Hallgatók azon kérvényét, hogy revíziós propagandára 300 pengőt adjanak.  
A hivatalos indoklás szerint a rendelkezési alapból nem lehet pénzt elkülöníteni, „bár-  
milyen nemes célról is van szó”, ráadásul – indoklásuk szerint - mindez alkalmas lett  
volna arra, hogy a többi ifjúsági szervezet is hasonló kéréssel forduljon a tanácshoz.<sup>20</sup>

Érdekes állásfoglalások fogalmazódnak meg 1930 folyamán egy nemzetismereti  
tanfolyammal kapcsolatban. Horváth Barna jog- és államtudományi kari dékán kez-  
deményezi, hogy az egyetem tartson nyári továbbképző tanfolyamot Erdéllyel és Dél-  
vidékkel kapcsolatosan, erősítve ezzel az egyetemet Kolozsvárral összekötő érzelmi  
aspektusokat és a délvidéki magyarsággal fennálló valós kapcsolatokat. Gelei József  
dékán felhívja a figyelmet a kolozsvári identitás hangoztatásának kényes politikai jel-  
legére és javasolja a kizárólag Délvidékkel kapcsolatos anyag beemelését a program-  
ba.<sup>21</sup> Bár ez a javaslat nem valósult meg, a budapesti egyetem kezdeményezésére csak  
jó néhány évvel később indult meg, az összes tanszék beleegyezésével és támogatá-  
sával, egy a trianoni békével elszakított területekkel kapcsolatos előadássorozat.<sup>22</sup> A  
stúdiumok bevezetését egy tanulmány előzte meg, amely kimutatta, hogy „925 egye-  
temi és főiskolai hallgató az elszakított magyarságra és területekre feltett kérdésben  
megdöbbentő tájékozatlanságot árult el.”<sup>23</sup> Az első félévben meghirdetett stúdiumok  
a következők voltak:

Dr. Csekey István: Nép, nemzet, nemzetiség.

Dr. Deér József: A magyarországi nemzetiségek története

Dr. Búza László: A nemzetközi kisebbségi jog.

Az 1934/35-ös tanév folyamán figyelemre méltó szolidaritást mutatott a hallgatóság  
a délvidéki magyar hallgatókkal. A Sándor jugoszláv király elleni marseille-i merény-  
let miatt megromlott a viszony Magyarország és a Jugoszlávia között.<sup>24</sup> A Délvidéken

<sup>18</sup> A szegedi m. kir. Ferencz József Tudományegyetem beszámolója. 1927-28 – 28-29. Szeged  
1930. 56-62.

<sup>19</sup> Úgy gondolom, hogy mindezek mögött ténylegesen valamilyen technikai és nem elvi jellegű  
megfontolás húzódott. – K. R. K.

<sup>20</sup> A szegedi Ferencz József Tudományegyetem Rektori hivatalának iratai. Tanácsülési  
jegyzőkönyv VI. rendes ülés (1936. II. 19.) CSML VIII. 1. 3. doboz

<sup>21</sup> A szegedi Tudományegyetem Rektori hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv. III. ren-  
des ülés (1930. XII. 17.) CSML VIII. 1. 4. doboz

<sup>22</sup> A Szegedi Tudományegyetem Rektori hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv. V. ren-  
des ülés (1938. I. 25.) CSML VIII. 1. 4. doboz

<sup>23</sup> A Szegedi Tudományegyetem Rektori hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv. IX.  
rendes ülés (1938. V. 24.) CSML VIII. 1. 4. doboz

<sup>24</sup> Sándor szerb király 1929 januárjában egy diktatórikus alapokon nyugvó rendszert vezet be

élő magyarság veszélyben lévén a szegedi hallgatók a maguk módján próbálták kimutatni testvéri érzéseiket. A férfi hallgatók, egy esetleges katonai incidenstől tartva testnevelési intézetekben képezték magukat, míg a lányok ápolónői tanfolyamokra jelentkeztek.<sup>25</sup>

A revíziós gondolat egyetemi megnyilatkozásában nagy szerepet játszanak az egyetemen működő ifjúsági szervezetek. Ezen szervezetekre az 1920-as évek folyamán jelentős átpolitizálódás lesz jellemző. A szegedi egyetemen működő szervezetek közül számában és súlyában is a legjelentősebb a katolikus felekezeti – következőképpen - vallásos irányultságú Foederatio Emericana, valamint a Turul Szövetség. Utóbbi a karonként megszervezett bajtársi egyesületekből épült fel, tagsága 600 főre rúgott.<sup>26</sup> Az irredenta kultusz a jobboldali retorika részeként jelen volt a mozgalom mindennapi megnyilvánulásaiban. Az egyetemen folyó revíziós tevékenység hatását erősítették az elcsatolt területekről érkezett hallgatók által és ezen az alapon szervezett egyesületek.<sup>27</sup> Még a valamivel visszafogottabban politizáló Magyar Egyetemisták és Főiskolások Országos Szövetsége is kinyilvánította a revízió és az eredeti numerus clausus megvédéséért folytatott küzdelem fontosságát. Amint látszik az itt működő szervezetek nagyobb része tűzte zászlajára, vagy fogadta el az irredentizmus ideológiáját, amire többek között a szegedi egyetem különleges identitása és az erdélyi közönségnek akkori kulturális végvári státusza adhat magyarázatot<sup>28</sup>

## **AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK BÉCSI DÖNTÉSEK HATÁSAI AZ EGYETEM ÉLETÉRE**

Az első bécsi döntés után táviratban üdvözli az egyetemi tanács a magyar honvédség októberi, felvidéki bevonulását.<sup>29</sup> Ebből az alkalomból rendkívüli ülés is foglalkozik a revíziós politika első sikerével. Erekly István rektor hosszas üdvözlőbeszédrel mond

---

Jugoszláviában, melyben minden nemzetiiségi törekvést igyekeznek elfojtani. Ezen, egyébként német, de főképpen olasz és magyar támogatást élvező nemzeti mozgalmak csakhamar szembekerülnek a királysággal. 1934. október 9-én egy horvát usztasa csoport sikeres merényletet hajt végre Sándor ellen Marseille-be. Mivel a franciáknak nem állt érdekében, a bűncselekmény hátterét vizsgáló „hatósági vizsgálat” nem mutatott ki olasz kapcsolatot, a gyanú tehát kizárólag Magyarországra terelődött. Délvidéken következőképpen magyarellenes hangulat alakult ki. Joseph Rothschild: Jugoszlávia története a két világháború között. Szeged 1996. 59-60.

<sup>25</sup> A szegedi m. kir. Ferencz József Tudományegyetem beszámolója. 1934/35. Szeged 1936. 104-105.

<sup>26</sup> Kiss Róbert Károly i. m. 208.

<sup>27</sup> Az elcsatolt területekről 1919 után a magyar közigazgatás alól kikerült egyetemek vonzáskörzetéből kikerült egyetemekről – elsősorban Kolozsvárról – tömegesen érkeznek hallgatók Szegedre. Ezek a hallgatók azonnal diákszervezetekbe tömörülnek, úgy mint a Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületébe (DEFHE), vagy a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületébe (SZEFHE).

<sup>28</sup> Bárány Ferenc: A szegedi egyetemisták szervezetei. 1921-1929. In: Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. Szerk. Hegyi András. Szeged 1982. 94-95.

<sup>29</sup> A szegedi Ferencz József Tudományegyetem Rektori hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv II. rendes ülés (1938. X. 26.) CSML VIII. 1. 4. doboz

köszönetet az ország vezetőinek, majd beszámol a november 7-re elrendelt tanítási szünetről, melynek célja, hogy a tanárok a diákság számára előadásokat tartsanak az esemény történelmi és politikai jelentőségéről.<sup>30</sup>

A felvidéki hallgatók számára az egyetem az első pillanattól kezdve próbálta minél zökkenőmentesebben megszervezni a beilleszkedést. 46 hallgató kérte felvételét az egyetemre, kiknek számára keresztfélèves képzést indítottak, de számos szociális jellegű kezdeményezést is foganatosítottak. A Mensa Academia Publica feladata volt, hogy minél több kedvezményes kollégiumi helyet, illetve ingyenes étkezést biztosítson számukra.<sup>31</sup>

1939 elején egy kormányzati küldöttség is látogatást tett a szegedi egyetemen, hogy a hallgatók helyzetéről képet kapjon. A rektor az egyetemi tanács előtt számol be a látogatásról és örömet fejezte ki, hogy a bizottság kifejezetten elégedett volt, főként „a diákok elhelyezésével, magyar szellemmel átítatott viselkedésével, fegyelmezett magatartásával és jó előmenetelével.” Az ide látogató államtitkár asszony elégedettségét mi sem bizonyíthatja jobban, mint, hogy további felvidéki hallgatók szegedi elhelyezését is kilátásba helyezte.<sup>32</sup>

A 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés aláírása után a visszacsatolt észak-erdélyi területeken megkezdődik a közigazgatás újrászervezése. A magyar királyi felszabadító hadsereg bevonulása – 1940. szeptember 11. – után nyomban megkezdődik az egyetem visszavétele. A feladatra kijelölt miniszteri megbízottak számbavették a megmaradt vagyontárgyakat és eszközöket.<sup>33</sup> A kolozsvári egyetem átadására másnap – szeptember 12-én – került sor, amikor is Kristóf György megbízott rektorhelyettes átadja az egyetem kulcsait Molnár Andor miniszteri tanácsosnak. Közben Budapesten a képviselőházban Balogh Artúr volt kolozsvári diák gyűjtő hangú beszédének is köszönhetően meghozzák az 1940. évi XXVIII. törvényt, amely szentesíti a Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvárra való visszahelyezését.<sup>34</sup> A Kolozsvárra visszatérő tanári kar ünnepélyes kinevezésére október 16-án kerül sor még Szegeden, egyben egy „sub auspiciis gubernatoris” avatóünnepség keretében elbúcsúztatják a Ferenc József Tudományegyetemet.<sup>35</sup> A doktori avatóünnepélyen Fáy István államtitkár emlékezik meg arról, hogy az avatóünnepély immáron a Ferenc József Tudományegyetem utolsó szegedi hivatalos funkciója. Mint mondja: „A kolozsvári menekült az örökkévaló Is-

<sup>30</sup> A szegedi Ferenc József Tudományegyetem Rektori hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv II. rendes ülés (1938. XI. 7.) CSML VIII. 1. 4. doboz

<sup>31</sup> A szegedi Ferenc József Tudományegyetem Rektori hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv V. rendes ülés (1939. I. 25.) CSML VIII. 1. 4. doboz

<sup>32</sup> A szegedi Ferenc József Tudományegyetem Rektori hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv VI. rendes ülés (1939. II. 28.) VIII. 1. 4. doboz

<sup>33</sup> A Nagyszebenbe menekülő román egyetem alkalmazottai természetesen igyekeztek elszállítani a vagyontárgyakat, de egyéb módon is akadályozták az átvételt, pl. robbanótényt helyeztek a vizsapokba, hogy megrongálják a vízvezetékeket.

<sup>34</sup> Szlucska János: „Pütkösi királyság”. Budapest 2009. 330-331.

<sup>35</sup> Szeged városa nem marad egyetem nélkül, hiszen a már említett 1928. évi XXVIII. törvény alapján létrehozzák a Horthy Miklós Tudományegyetemet, amely szervezetileg és infrastruktúráisan változatlan környezetben folytatja munkáját Szegeden. Egyetlen fontos változás, hogy az egyetemalapító törvény értelmében megszűnik a jog- és államtudományi kar, amelyet csak 1945-ben élesztnek újjá. A Horthy Miklós Tudományegyetemre, egyébként a kolozsvári után három nappal 1940. október 19-én nevezi ki a kormányzó az új tanári kart.



ten kegyelméből 20 év után visszanyerte elveszett otthonát és a Szőke Tisza partjáról visszatér a Szamos mellé, amelynek futó habjai és vízcseppjei, minthogy azt boldogult Tóth Károly 1926. október 5-én mondotta, ide hozták az erdélyi szenvedő magyarság könnyeit és Kolozsvár üzenetét: Ne felejtsetek el engem!” Fáy ezek után hálájának adott hangot Szeged városának és lakosságának a számkivetett egyetem befogadása miatt. Szeged azonban – mint mondja – nem marad egyetem nélkül, hiszen a Horthy Miklós Tudományegyetem, mint „porból éledő Phoenix” folytatja a nagy előd munkáját. Beszédét az alábbi szavakkal zárja: „Ma búcsúzunk a régi távozó egyetemtől és egyben ünnepeljük bölcsőjénél az újszületettet! Az új szegedi egyetemet, melyben a szellem a régi marad, temploma lesz a tudománynak, sziklavára a magyar nemzeti érzésnek, bizonyosága a feltámadásba vetett hitünknek.”

A hallgatóság tekintetében nincs jelentősebb fluktuáció, az orvosi karról például mindössze három hallgató folytatja tanulmányait Kolozsváron.<sup>36</sup> A tanári kar tekintetében ennél jóval magasabb a visszatérők aránya, de sokan vannak olyanok is, akik régi Kolozsváriként is a Szegeden maradást választják.<sup>37</sup>

1941 áprilisában szegedi egyetem regrutációs bázisát is képező délvidéki területek visszatérésével sokkal erőteljesebb áramlás indul meg. A jogi kar felállítása mellett érvelve Banner János bölcsészkaros dékán kifejti, hogy a sokat szenvedett Bácskából és Bánátról visszatérőkkel feldúsult hallgatóságnak szüksége van egy klasszikus négykarú egyetemre. Érvelésében kitér Szeged küldetésére, ami abból fakad, hogy a város volt a világháború előtt a „Délvidék kultúrájának melegágya.”<sup>38</sup> A Szegedre átiratkozó hallgatók részére, csakúgy, mint a felvidékiekkel kapcsolatban az egyetem igyekezett nagyvonalúan bánni. A hallgatóknak ugyan át kellett esniük egy ún. „nemzethűségi vizsgálaton”, másrésztől azonban széleskörű szociális juttatásaikkal próbálták beilleszkedésüket megkönnyíteni. Többek között – legalább is az első évben – elengedték esetükben a beiratkozási díjat, a Diákmenza és a Diákjóléti Iroda közreműködésével segítettek az elhelyezésben és az étkeztetésben. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium pedig rendeletben adott engedélyt a délvidéki hallgatóság esetében a jelentkezési határidő több hónapos kitolására az 1940/41. tanév második félévére vonatkozólag.<sup>39</sup>

## ZÁRSZÓ

A szegedi Ferencz József, majd Horthy Miklós Tudományegyetem két évtizedes történetében, egészen a területi revízió befejeződéséig jelentős szerepet kap az elcsatolt országrészek, de legfőképpen Erdély és Délvidék vonatkozásában a nemzeti egység és a békeszerződés felülvizsgálata fontosságának hangoztatása. Ez részben fakadt az általánosan és mindenre kiterjedően tapasztalható megalázottság érzetéből, de fakadt

<sup>36</sup> A kolozsvári és szegedi Ferenc József Tudományegyetem Orvostudományi Karának anyakönyvei. Szegedi Tudományegyetem Szaklevéltára

<sup>37</sup> Összesen 17 tanár hagyja el Szegedet és tér vissza Kolozsvárra, de e mellett számos tanár érkezik Budapestről és Debrecenből is. Vö. Szlucska János i m. 550-559.

<sup>38</sup> Szegedi Horthy Miklós Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv III. rendkívüli ülés (1941. IV. 17.). CSML VIII. 5. 1. doboz

<sup>39</sup> Szegedi Horthy Miklós Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv VIII. rendes ülés (1941. VI. 24.), VI. rendes ülés CSML VIII. 5. 1. doboz

a szegedi egyetem kolozsvári identitásából, a fegyverszünet után közvetlenül átélt üldözöttségből. Szeged városa pár év szűkölködés után új életet lehel az egyetembe, építkezéseivel és felszerelésével új krédót teremtve neki. 1929-ben az egyetem díszdoktorává avatja Lord Rothermere-t, akinek színre lépésével az ország előtt új távlatok nyílnak. Az egyetem vezetésében és diákszervezeteiben is egyre hangosabbak a békeszerződés revízióját követelő hangok. Az első bécsi döntés idején a szegedi egyetem példát mutat a felvidéki hallgatók elhelyezésével kapcsolatban.

A második bécsi döntés a hallgatóság tekintetében vajmi kevés változást eredményez, a tanári kar jelentős része azonban beteljesülve látván régi álmát, visszateszi székhelyét Kolozsvárra. A kormányzó nevét felvett szegedi egyetem a revíziós politika utolsó nagy eseménye idején is fontos szerepet kap, hiszen az 1941. április fclyamán megszállt délvidéki területek egyetemi ifjúságát is kebelébe fogadja. Ezzel a momentummal zárul le a szegedi egyetem történetének azon időszaka, amelynek mindennapi eleme volt a visszafogott, de mégis határozott revíziós retorika. Azonban az egyetemi polgárság egésze adta tanúbizonyságát nem egyszer annak, hogy tetteivel is képes megfelelni a békeszerződés revíziójával kapcsolatban fennálló hazafias kötelességeinek.